

יפעת סולל

ממחאה ליצירת אלטרנטיבה קואופרטיבית

מחאת 2011 יצרה בישראל תנועה קואופרטיבית ישראלית חדשה, שנושאת עמה פוטנציאל לשינוי מן היסוד של החברה והכלכלה בישראל

על בסיס התארגנויות קואופרטיביות בכל תחומי החיים, אולם בארבעת העשורים האחרונים רוב רובם של הקואופרטיבים העירוניים נעלמו מן הזירה, נסגרו, הפכו מקואופרטיב לחברה פרטית או נשארו רשומים כאגודה שיתופית, תוך איבוד המהויות הקואופרטיביות. הסיטואציה החוקית בישראל אינה מחייבת אגודות שיתופיות לפעול בהתאם לעקרונות התנועה הקואופרטיבית. כך רשומות בישראל אלפי אגודות שיתופיות, אשר כל קשר בינן לבין המהות הקואופרטיבית, הוא מקרי. דווקא הרקע הקואופרטיבי של ישראל והתהליכים השליליים שעברו חלק ניכר מהקואופרטיבים הוותיקים גרמו לכך שדרך ההתארגנות הקואופרטיבית כלל לא הוזכרה בעשורים האחרונים ורבים היו בטוחים שהיא עברה לא רק מן הארץ, אלא מן העולם.

פריחה של קואופרטיבים

אחת הסיבות להתעוררות החדשה של קואופרטיבים בישראל, היא העובדה שאת המיזמים החדשים מובילים בעיקר אנשים צעירים, אשר מועקות התאגידים הישנים אינן על כתפיהם והם פתוחים לחשוב ולהבין את היתרונות הכלכליים והחברתיים שבהתארגנויות קואופרטיביות, בתוך הזירה הקפיטליסטית.

שלהם. התארגנות בקואופרטיבים היא אחת הדרכים היעילות ביותר לקדם סחר הוגן, לייצר צדק חברתי, כלכלי וסביבתי ולעשות את כל אלה בלא תלות במדיניות ממשלתית.

הפתרון שמציגים אנשי הקפיטליזם הנאור הוא תחרות. לטענתם, לו רק תהיה תחרות חופשית אמיתית, השוק כבר יאזן הכול. אולם זה אינו פתרון מספק. אמנם מצב של תחרות חופשית הוא ללא ספק טוב יותר מהמצב הקיים בישראל היום, בו שולטות בשוק מספר קטן של משפחות בלא כל תחרות של ממש, אולם גם כאשר עסקינן בתחרות - אם התחרות היא בין גופים אשר רציונל הפעולה שלהם הוא זהה, התחרות היא בהכרח מוגבלת. כלומר, אם התחרות היא בין עסקים אשר מטרתם היחידה היא למקסם רווחים, הרי שלא ניתן להניח שהתחרות תפעל לטובת הצרכן/העובד. הדרך היחידה לייצר תחרות, אשר תוביל לשינוי ממש, היא להקים התארגנויות עסקיות אשר הרציונל הבסיסי שלהן הוא שונה - במקום מקסום רווחים לטובת בעלי מניות החיצוניים לעסק, עסק המבוסס על יצירת יתרונות כלכליים לחבריו ולקהילה כאשר כל הכנסותיו מופנות אל תוך העסק ולהטבת התנאים שהוא נותן.

התנועה הקואופרטיבית החדשה שקמה בישראל בשנותיים האחרונות היא חסרת תקדים. אמנם ישראל הוקמה

קייץ 2011 היה קייץ של התעוררות. אחרי יותר משלושה עשורים בהם רוב הציבור הישראלי קיבל את המדיניות הכלכלית הקפיטליסטית כחוק טבע, כולל הפגיעה בחלשים, התערערות מעמד הביניים והחזקת הכוח הכלכלי בידי יחידים ששולטים בשוק, הציבור הישראלי התעורר ואמר שהוא לא קונה יותר את האשליה.

ישראל 2013 שונה מאד מישראל של לפני המחאה - המודעות של אזרחי ישראל לבעיות הכלכליות והחברתיות רבה מאי פעם, כך גם הידיעה שניתן לנהל אחרת את הכלכלה ושהתפיסה הניאו-ליברלית וחסול מדינת הרווחה הן בחירות פוליטיות ולא גזירות גורל. אחד הדברים המשמעותיים ביותר שקרו בקייץ 2011 הוא כניסתם של רבים למעגל האחריות - למעגל האנשים שאינם יושבים עוד בחיבוק ידיים ומקטרים על מר גורלנו, אלא יוצאים לעשות מעשה וליצור במו ידיהם את האלטרנטיבה, מתוך ההכרה בכך שלא כל שינוי מצריך שינוי מלמעלה. השינויים הגדולים ביותר נעשים על ידי אנשים שמחליטים לתקן את סביבתם הקרובה, לייצר לעצמם את החברה בה הם רוצים לחיות.

התארגנות בקואופרטיב היא אחת הדרכים היעילות ביותר להחזיר את הכוח הכלכלי ואזרחי. היא אחת הדרכים היעילות ביותר להתמודד מול תאגידים, שמבקשים למקסם רווחים על חשבון הציבור ומייצרת כוח עצמאי של הרבים אל מול כוח ההון, לייצר מקומות עבודה בניי קיימא של עובדים ולקדם את האינטרסים

הדרך היחידה לייצר תחרות, אשר תוביל לשינוי ממש, היא להקים התארגנויות עסקיות אשר הרציונל הבסיסי שלהן הוא שונה - במקום מקסום רווחים לטובת בעלי מניות החיצוניים לעסק, עסק על יצירת יתרונות כלכליים לחבריו ולקהילה

<<<

עו"ד יפעת סולל היא יו"ר ברית הקואופרטיבים לצדק חברתי, כלכלי וסביבתי // דוא"ל: ysolel@ilca.coop

<<< האתגר הקשה לא היה להתחיל מלמעלה. רבים שדיברו איתי, עוד במאהלים, על התארגנויות קואופרטיביות, דיברו על השינוי הגדול שצריך לייצר - קואליציה של קואופרטיבים, ארגון גג, רשת של קואופרטיבים. אבל כדי להקים ארגון גג, או קואליציה, שיוכלו לייצר אלטרנטיבה פוליטית כלכלית חברתית רחבת היקף, צריך להתחיל מהקמת קואופרטיבים בודדים. אחד אחד. הניסיון לייצר "קואופרטיב על" שעובד מלמעלה למטה, הוא רעיון שכבר נוסה בישראל, או בפלסטין, ונכשל כישלון חרוץ, מה גם שבמהותו הוא אנטי קואופרטיבי. האתגר הגדול של התנועה הקואופרטיבית החדשה הוא להקים התארגנויות שכל אחת מהן תהיה יוזמה של חברים ותוכל להיות בת-קיימא מבחינה כלכלית, מנוהלת באופן דמוקרטי, תוך שיתוף החברים והתנהלות בהתאם לעקרונות התנועה הקואופרטיבית.

אבל - שלא כמו לדבר על רעיונות - להקים קואופרטיב, כמו להקים כל עסק אחר, זו משימה לא פשוטה כלל. בניגוד לזירת העמותות, בה מספיק רעיון יפה כדי להקים ולפעמים להחזיק ארגון, ההתארגנות הקואופרטיבית היא קודם כל התארגנות עסקית, והעסק חייב לכל הפחות לא להפסיד. מתברר שזה לא כל כך פשוט. אמנם היתרונות הכלכליים על פניהם הם ברורים - כאשר אין צורך לייצר רווחים לבעלי מניות חיצוניים לעסק, כל הרווחים חוזרים לעסק ולכן הוא אמור להיות זול ויעיל יותר, אולם המציאות היא יותר מסובכת.

'הברי קיימא' - בר מסעדה קואופרטיבי - היה הקואופרטיב הראשון שנפתח לאחר מחאת 2011 והובל על ידי כמה ממובילי המחאה. מתברר שלהפעיל בר-מסעדה וגם להתעקש על תשלום שכר הוגן, או שכר בכלל, לעובדים, זה לא כל כך קל. ברוב הברים בתל אביב המלצרים אינם מקבלים שכר, אלא רק טיפים. בבר-קיימא הוחלט מלכתחילה כי כל עובד מקבל לפחות שכר מינימום בתוספת הטיפים אשר מחולקים בין כל העובדים באותו היום (כולל עובדי מטבח ובר). מבדיקת הספרים עולה כי הוצאות השכר של הבר-קיימא גדולות

באורח ניכר מהוצאות השכר של עסקים דומים, ואין פלא שלקה יותר משנה של פעילות להגיע לאיזון תקציבי. בהמשך להקמת הבר-קיימא הוקם 'חברותא', בית קפה קואופרטיבי בקרית שמונה, שהוקם על ידי פעילי המאהל של קרית שמונה (המאהל היחיד, שהחזיק שנה שלמה) ולאחרונה 'ברי גלים' - בר-בית קפה של קואופרטיב אחוות גלים, אשר הוקם ביוזמה של סטודנטים לרפואה מהטכניון המתגוררים בשכונת "בת גלים" בחיפה, שביקשו להקים מקום שיוכל להיות מקום מפגש של הסטודנטים עם התושבים הוותיקים של השכונה. בזירה של הקואופרטיבים הצרכניים - מתברר שההתמודדות אינה בהכרח קלה יותר. בתיאוריה, העובדה שמוכרים לחברים מוצרים, בלא צורך לייצר רווחים עבור בעלי העסק, אמורה לאפשר מכירה במחירים נמוכים יותר מאשר בחנויות אחרות, אולם בפועל, הרשתות הגדולות מחזיקות את כל שרשרת האספקה וקשה מאד למצוא ספקים שיהיו מוכנים למכור לקואופרטיבים מוצרים במחירים שדומים למחירים שהם נותנים לרשתות הגדולות. בקואופרטיבים האורגניים היתרון המובנה הוא במהות המוצרים, אולם להבדיל מאשר במכירה של ירקות ופירות אותם ניתן לקנות ישירות מהחקלאי, הרי שכאשר מדובר במוצרים יבשים מתברר כי יבואן אחד אחראי לרוב המוצרים האורגניים המגיעים לישראל ועל כן קשה לייצר מצב בו המחירים שהחברים משלמים נמוך משמעותית מהמחיר שבחנויות הפרטיות.

נכון לאמצע 2013 פועלים בישראל למעלה מעשרים קואופרטיבים צרכניים - רובם קטנים ואורגניים; ורובם אינם רשומים כתאגיד משפטי. הקואופרטיבים הצרכניים הבינוניים, הם 'העגלה' במצפה רמון (שהחל להתארגן קצת לפני המחאה); האורגני דרום תל-אביב; האורגני כפרי סאלדו'בשותף' בירושלים. הקואופרטיבים הצרכניים הפועלים היום משרתים למעלה מאלף משקי בית. עדיין רחוק מאד מהמהפכה הצרכנית הדרושה כל כך לישראל, זו שותכל לייצר אלטרנטיבה לרוב משקי הבית ולהוריד את יוקר המחיה.

**מתברר
שלהפעיל
בר-מסעדה
וגם להתעקש
על תשלום
שכר הוגן, או
שכר בכלל,
לעובדים, זה
לא כל כך קל.
ברוב הברים
בתל אביב
המלצרים אינם
מקבלים שכר,
רק טיפים**

התארגנות נוספת שחשוב להזכיר היא 'אושר' - מעין בנק זמן מורחב מאד אשר מטרתו לאפשר לחברים לתת שירותים, להחליף מוצרים ולפעול כמסגרת סגורה. במקביל להתארגנויות הצרכניות, החלו להתארגן קואופרטיבים של עובדים, בעיקר התארגנויות של מתן שירותים. סלל את הדרך למהלך הקואופרטיב הוותיק יותר, "שומעים חזק", אשר חבריו מספקים שירותי הגברה ותאורה. בעקבותיו הוקמו בשנתיים האחרונות: קרו"ב - קואופרטיב רווחה ובריאות, בו חברים עובדים סוציאליים ומטפלים אחרים, אשר מייצרים מודלים לפעולה עם נכי נפש; שתי התארגנויות של אנשי תוכנה - בתל אביב ובחיפה; קי. י. ש - קואופרטיב של יועצים ארגוניים; רשת - המאגד מטפלים אלטרנטיביים; קואופרטיב 'יחד' - בין חברת השמה לחברת כוח אדם, בבעלות העובדים - הנותן מענה לעובדים מבוגרים; וכעת מתקדמת התארגנות חדשה של פסיכולוגים. מעבר ליעילות הכלכלית של ההתנהלות הקואופרטיבית, מנסות התארגנויות העובדים להציע שירותים שיש בהם ערך מוסף קואופרטיבי, כך שתהיה סיבה עסקית להעדיף את שירותיהם. סוג נוסף של התארגנויות, שפועל כבר מזה שנים מספר וצבר תאוצה בשנתיים האחרונות, הוא התארגנויות של אמנים המתאחדים על מנת להפעיל גלריה, מרחב פעילות וכיו"ב. לעניין זה נזכיר את גלריה אלפרד התל אביבית, אשר פועלת כבר מזה שמונה שנים ועתה הרחיבה פעולתה והיא עומדת לעבור למבנה גדול בן שני קומות, בו בנוסף לגלריה יהיו חללי פעילות לאמנים, חדר הרצאות ויתקיימו בו בין היתר פעולות הסברה להקמת התארגנויות שיתופיות של אמנים. צריך לציין, כי בשל חוסר ההבנה של משרדי הממשלה, התארגנויות כאלה, בשלב הזה, חייבות להירשם כעמותות ולא כאגודות שיתופיות על מנת לקבל סיוע והכרה ממשרד התרבות.

אמרי רון 1936-2013



בתחילת שנות האלפיים התחיל להתארגן ולקום מעגל הקבוצות. כחלק מתפקידי בריכוז המעגל בתקופה ההיא לקחתי חלק בפגישות וחיבורים שונים עם הזרם השיתופי בתנועה הקיבוצית, שהיה גם הוא בראשית דרכו והגדרת זהותו באותו זמן.

למרות שהחיבור בין קבוצות עירוניות סוציאליסטיות ושיתופיות לבין קיבוצים שיתופיים יכול להיראות טבעי, הוא לא היה מובן מאליו, והציב אתגרים לשני הצדדים. את אמרי, שהיה ממובילי הזרם השיתופי, הכרתי במסגרת זו. למרות שהגיע כשמאחוריו עשייה ותפקידים פוליטיים וכלכליים מרכזיים בקיבוצו, בתנועה הקיבוצית ובכנסת, הוא הגיע לשיחות השונות כשותף בגובה העיניים. בשיחות השונות על הקבוצות השיתופיות העירוניות לא הסתיר גם את ספקנותו וגם את אהדתו לעניין. האינסטינקט שלו, ששלח אותו לחפש אחר הבסיס החומרי למבנים האידיאיים שאנחנו הקמנו, פתח שיחות מעניינות וחשובות.

גישתו, שהיום נראית כמשב רוח מרענן למרות ה'וותק' שלה, איחדה כמובן מאליו את השאלות המשקיות עם תפיסה ערכית עמוקה ומושרשת. שני המישורים הללו עניינו אותו במידה שווה, והוא ראה עצמו שותף בשניהם. הוא התעניין והיה מעורב מצד אחד בשאלת ההגדרה החוקית של "קיבוץ עירוני" במהלך מול משרד המשפטים, ומצד שני - ובאותה מידה - במהלך התמיכה של הזרם השיתופי בהוצאת כתב העת "חברה".

בתוך שיחה על "חברה" - שבה לא חסך שאלות כדי להבהיר את הכשלים בתכנית העסקית של כתב העת, שבעתיד הנראה לעין לא יוכל לבסס את עצמו על מנויים - הביע את דעתו החד משמעית שהתנועה הקיבוצית שהוא רוצה להיות חלק ממנה צריכה להיות שותפה בהוצאת כתב עת כזה. את הדיון ביחס לסכום התמיכה - שהתחיל להיות ארוך מדי לדעתו - סגר במשפט "אני אטפל בזה". משפט סתום, שיכול לעורר חשש כדרך מנומסת למסמס את הנושא, אלא שאצל אמרי המשמעות היתה שזמן קצר אחרי כן הגיעה שיחת טלפון שסיכמה שהתמיכה תינתן.

לפחות במפגשים שלנו הוא לא השתעשע בנוסטלגיה או הרהורים אלגיים על מצב הדברים, אך במבטו החודר והיכרותו עם המערכות הארציות והקיבוציות היה חושף במשפטים ציניים ספורים את יחסו לחלוקת השלל של נכסי הכלל המתבצעים במדינה ובקיבוצים. נראה לי שהקיבוצניקים המחלקים את הנכסים ביניהם תוך שהם שוכחים את דור המייסדים בפרט ואת החברה בכלל, הכאיבו לו יותר, למרות שהיו המקרה הפרטי של המתרחש במדינה.

עבור אמרי, כמו עבור אחרים מבני דורו, הקיבוץ, על מחויבותו האוטופית לחיי הפרט, והסדר הכלכלי-חברתי בישראל, היו חלקים בלתי נפרדים מאותו מהלך סוציאליסטי אליו היה מחויב באופן עמוק. // רן רביב

על כל אלה מצטרפת ההתארגנות הגדולה של הקמת בנק קואופרטיבי, לראשונה בתולדות ישראל. אופק - אגודה שיתופית לניהול הון, קמה כתוצאה משולחן עגול אליו כונסו נציגים מארבע התארגנויות, שהחלו לחשוב על הקמת מוסדות פיננסיים קואופרטיביים. שתיים מהן התאחדו והקימו את אופק, שנמצא כבר בשלבים מתקדמים לקראת הקמת הבנק: קיבל אישור לפטור מתשקיף ומכירת מניות חבר לציבור, ועומד בקשר הדוק עם המפקח על הבנקים לעניין קביעת הרגולציה להקמת בנק קואופרטיבי.

לקראת תנועה קואופרטיבית

אם נחזור לרצון לשנות את פני החברה והכלכלה בישראל, הרי ששבנו לצורך לאחד בין ההתארגנויות ולייצר כוח הגדול מסך הכוחות של כל אחת מהן בנפרד. בתחילת 2013 הוקמה על ידי הקואופרטיבים "ברית הקואופרטיבים לצדק חברתי", כלכלי וסביבתי" שמטרתה למנף את הכוח של הקואופרטיבים לשם יצירת שינוי רחב היקף. ברית הקואופרטיבים לצדק חברתי, כלכלי וסביבתי שמה לה שלוש מטרות: לעזור בהקמה ובפיתוח של קואופרטיבים; לתת שירותים לחבריה; ולפעול ליצירת סביבה אוהדת לקואופרטיבים, באמצעות פעילויות הסברה ותקשורת, כנסים, רגולציה, חקיקה, קשרים בינלאומיים ועוד. שיתוף הפעולה בין הקואופרטיבים הוא לא רק העיקרון השיש של התנועה, הוא גם הדרך העיקרית לחזק את התנועה ואת חבריה. ככל שנעדיף התקשרות בין קואופרטיבים וככל שכל אחד מאתנו ישתדל לנהל את ענייניו באמצעות הקואופרטיבים כך יגדל סך הכוח של כל אחד מהקואופרטיבים וסך הכוח של התנועה כולה.

בניגוד לגורמי השלטון ולרבים בתקשורת שאוהבים לומר שהמחאה החברתית מתה, הרי שבשטח הדברים נראים אחרת. אמנם אין אלפים ברחובות, אבל יש אלפים שמייצרים עבור עצמם אלטרנטיבות כלכליות, אשר אם קצב צמיחתן ימשך, יש בהן פוטנציאל לשנות מן היסוד את החברה ואת הכלכלה בישראל. //